

MAKTAB ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARGA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIM BERISHNING NAZARIY ASOSLARI

Ashurbayeva Ruqiya Qahhorovna

Buxoro davlat tibbiyot instituti,

o'zbek tili va adabiyoti, rus tili, pedagogika

psixologiya kafedrasining v.b.dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10989917>

ARTICLE INFO

Received: 11th April 2024

Accepted: 15th April 2024

Published: 18th April 2024

KEYWORDS

innovatsiya, integratsiya, maktab, ta'lim samaradorligi, texnologiya, ta'lim-tarbiya, ona tili, dars

ABSTRACT

Ushbu maqolada maktab ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berishning nazariy asoslari xususida fikr yuritilgan bo'lib, innovatsion texnologiyalar mohiyati va integratsiyalashgan ta'limning ahamiyati to'g'risidagi ma'lumotlar keltirilgan.

Ta'lim jarayonini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil qilish dolzarb maslalardan biri sanaladi. "Innovatsiya" atamasiga to'xtaladigan bo'lsak, **innovatsiya**–inglizcha so'z bo'lib, "yangilik kiritish" degan ma'noni anglatadi. U ham zamonaviy pedagogik texnologiyaning tarkibiy qismlaridandir. (Innovatsiya so'zining o'ziga xos atama sifatida fanga kirib kelishi amerikalik iqtisodchi olim, siyosatshunos Yozef Shumpeter (1912) nomi bilan bog'liq. U dastlab innovatsion rivojlanish tahlilida asosiy e'tiborni yangiliklarni tatbiq qilishga sabab bo'luvchi o'zaro harakatlanuvchi omillarga qaratish zarur, degan g'oyani ilgari surgan¹.)

Innovatsiya – ijtimoiy madaniy obyekt sifatlarini yaxshilashga qaratilgan ijtimoiy subyektlarning harakat tizimi bo'lib, kutilayotgan natijalarga olib keladigan yangiliklar tizimini tashkil etadi. Demak, innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish nazarda tutiladi. Ta'limda innovatsiya yangi texnika va texnologiya, pedagogik jarayon va boshqaruvni tashkil etishning yangi shakllariga o'tish orqali erishilgan natijani namoyon etadi.

Zamonaviy o'qituvchi ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion usullardan foydalana bilishi va amalga oshira olishi lozim. Innovatsion texnologiyalar jarayonida o'qituvchiga qo'yiladigan talablar quyidagilar:

¹ Антипина Е.В. Инновационная концепция предпринимательства Й.Шумпетера: теоретические аспекты // Экономическая теория. Вестник РЭУ журнал, 2014. –№ 10. – 30-39-с.

innovatsion texnologiya tushunchasini, uning mazmun-mohiyatini bilishi;
innovatsion texnologiyalarning ta'lim maqsadini amalga oshirishdagi o'rni va rolini bilishi;

innovatsion texnologiyalarni fanlar bo'yicha qo'llash prinsip(tamoyil)larini bilishi;

ta'limiy va ishchanlik o'yinlarini bilishi;

muammoli rivojlantiruvchi ta'lim metodlarini egallagan bo'lishi;

o'quvchilarning mustaqil faoliyatlarini tashkil qilish va ta'minlash yo'llarini chuqur o'rganishi;

o'quvchilarning o'z ustida mustaqil ishlash mahoratini oshirish usullarini egallashi;

ko'rgazmali o'qitish usullarini bilishi va egallashi;

ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llab, namunaviy imitatsiya o'quv mashg'ulotlarini o'tishi;

ta'lim-tarbiyaning faollashtiruvchi usullarini bilishi va egallashi kerak².

Ta'kidlash joizki, innovatsion texnologiyalardan majburan foydalanish mumkin emas. Bunda, eng avvalo, til ta'limining mazmuni va maqsadini nazardan qochirmaslik zarur. Boshqacha qilib aytganda, asosiy diqqat-e'tibor ta'lim mazmunidan o'quv materialini berish usuliga tamoman o'tib ketmasligi shart. Ta'lim berish vositasi, usuli bo'lmish axborot-kommunikatsion texnologiyalarning ulkan imkoniyatlariga tamoman mahliyo bo'lib, ularni o'qitishning yagona qolipi, andazasi sifatida qarash ham to'g'ri bo'lmaydi. G'arblik yirik mutaxassis K.Shennon ogohlantirganidek, "bu sohada juda hushyor bo'lmoq talab etiladi, chunki barcha eshiklarni bitta kalit bilan ochib bo'lmaydi. Ona tili ta'limida bu borada juda ham ziyraklik bilan ish tutish maqsadga muvofiq"³.

Demak, ona tili mashg'ulotlarida tajribali pedagoglar tomonidan asoslangan yoki ular tomonidan qo'llanilayotgan ilg'or texnologiyalardan ona tili ta'limi maqsadi ro'yobi uchun o'rinli va samarali foydalanish, shuningdek, ularni ijodiy rivojlantirish ham o'ta muhim.

A.Y.Danilyuk: *"Ta'lim integratsiyasi birligi tarkibidagi har ikkala so'zni sinonim sifatida qabul qilish kerak. Chunki ta'limning o'zi integratsiyadir. ...Integratsiya nafaqat ta'lim, balki u individual tafakkurdan tortib, fan, san'at, falsafagacha bo'lgan barcha samarali ma'naviy faoliyat jarayonlarining asosi"*⁴, deb yozgan edi.

Yuqorida tahlilga tortilgan soha adabiyotlari ma'lumotlariga tayangan holda maktab ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berishning nazariy asoslarini quyidagicha belgilashni o'rinli deb hisobladik:

² Yuldasheva D., Cho'liiyeva G. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar (maktab ona tili ta'limi misolida). Metodik qo'llanma. – Germaniya: Globe Edit.– 2020.–172 b.–82-83-b.

³ Манба: Гордон Л.Г. Информационные технологии в образовании для общества знаний: существуют ли универсальный ключ? / confifap.cpic.ru/uploab/conf2005/reports/doklad_577/бос

⁴ Данилюк А.А. Теория интеграции образования. Монография. – Ростов н/Д.: Изд-во Рост. пед. ун-та, 2000. – 440 с.– 10-11-с.

1) ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berish o'qitishning tashkiliy shakli, ayni paytda o'quvchida ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qila oladigan bilim, ma'lumot va amaliyotlar bilan ishlash usuli hamdir;

2) ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berish jarayoni hamisha o'zgaruvchan, barqaror emas;

3) ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berish jarayoni o'qitish samaradorligining yuqori bo'lishi ko'zlangan holatda oldindan aniq va pishiq loyihalashtirilishi (o'zaro mos faktlar tanlanishi, tizimlashtirilishi, tahlil etilishi, ular orasidagi uyg'unlikka urg'u berilishi va h.) muhim;

4) integratsiyalashgan ta'lim berish jarayonida ona tilidan o'tilishi rejalashtirilgan mavzuga tanlangan boshqa o'quv predmetlari mavzulari aynan teng kelishi, o'quvchilarda bitta mavzu doirasida ma'lumot, xabar va axborotlar almashinuvining ta'minlanishiga erishish zarur;

5) o'quvchilarga integratsiyalashgan ta'lim berish jarayonida, imkon qadar, reproduktiv (tayyor) bilim berishni chegaralash va kognitivlikka (o'zi izlab topishiga) ko'proq imkon berish kerak;

6) integratsiyalashgan ta'lim berish jarayoni uchun fan o'qituvchilari tomonidan tayyorlangan (2-3 yoki 4-5 o'quv predmeti doirasida loyihalashtirilgan) "katta ilmiy matn"ni dars oxirigacha o'quvchi o'z so'zi bilan aytib bera oladigan "sodda matn"ga aylantira olishi zarurki, bu dars jarayonida integrativlikka erishilganligini dalillaydi;

7) ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berish jarayoni o'quvchilarni faktlar asosida mantiqiy tafakkur qilishga yo'llagandagina ahamiyatli sanaladi;

8) ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berish jarayoni nazariya va amaliyot uyg'unligi, soddadan murakkabga qarab borish, tushunarlilik, izchillik va uzviylikni ta'minlash, o'quvchining yosh xususiyatlarini inobatga olish kabi umumdidaktik tamoyillarga qat'iy rioya qilishni taqozo etadi;

9) ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berish serqirra jarayon bo'lib, u –

a) ona tili ta'limining umumiy hamda xususiy maqsadlari bilan;

b) ona tili ta'limining bosh maqsadga bo'ysundirilgan mazmuni, usuli, vositalari hamda o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari bilan;

v) quyi sinf dasturida ko'rsatilgan mazmun va amaliyot bilan;

g) o'quvchining turmush tarzida ishlatilish zarurati mavjudligi bilan;

d) o'quvchiga o'quv predmetlariaro aloqadorlik asosida taqdim etilayotgan ma'lumot, xabar va axborotlar o'zining qiymatini yo'qotmasligi bilan ham integrativlik hosil qilishi zarur;

10) ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berish jarayoni kelgusida o'quvchining iqtisodiy, ijtimoiy va maishiy, madaniy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qila olishi kerak;

11) integratsiyalashgan ta'lim berish jarayonining hamisha o'rinli, foydali va qulay innovatsion texnologiyalar vositasida amalga oshirilishi ta'minlanishini nazardan qochirmaslik.

Zero, aql-zakovat va ilm taraqqiyot qanoti ekanligi hech birimiz uchun sir emas. Maktabda zamonaviy ilm-fan ta'limini integrativlik asosida tashkil eta olish o'quvchilarga faqat ona tili, fizika, biologiya, infomatika va b.larni emas, balki dunyoni va hayotni bir butun holatda ko'rish hamda mushohada etishni o'rgatishi zarurki, bu integratsiyalashgan ta'limning asl mohiyatini tashkil etadi. Ona tili darslarini integratsiya asosida tashkil etish fan o'qituvchisidan nihoyatda ziyraklik bilan ish tutishni, aql-zakovat, bilim hamda tajribani taqozo etadi. Chunki istalgan o'quv predmetini o'qitishda yuqori samara bergan integratsiyalashgan ta'lim yoki innovatsion texnologiya ona tili ta'limida aynan shunday natijaga olib kelmasligi mumkin. Jumladan,

Innovatsion texnologiyalardan foydalanishda me'yorni unutmaslik kerak. *"...ilgari o'qituvchi turli hajm va miqdorlarda, ibtidoiy shakl-shamoyillarda, turli materiallar va rang-bo'yoqlardan foydalanib o'zi yoki kimningdir ko'magida ming bir mashaqqat bilan tayyorlashi lozim bo'lgan ko'rgazmali qurollar zahmatini bugun axborot-kommunikatsion texnologiyalar, xususan, kompyuterlar, multimedia mahsulotlari beminnat o'z bo'yniga oldi"*⁵. Zero, u o'qituvchi uchun mashaqqat emas, balki mahorat o'lchoviga aylandi. Albatta, kompyuter savodxonligiga yetarli darajada ega ona tili o'qituvchisi qaysi mavzuni o'tishda bu imkoniyatlardan qay yo'sinda foydalanishni bilishi, buni oldindan rejalashtira olishi zarur. Axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo'llashda o'tiladigan mavzuning, sinfda olib boriladigan ishning xarakteri inobatga olinsagina o'qituvchi ham, o'quvchi ham o'qitishning mazkur zamonaviy vositalaridan aniq foyda ko'radi, taqdim etilayotgan o'quv materialini ortiqcha zo'riqishsiz o'zlashtirish imkoniyati kengayadi, asosiysi, ta'lim beruvchi ham, ta'lim oluvchi ham ona tili ta'limi jarayonidan zavq, huzur tuyadi.

Unutmaslik kerakki, ona tili darslarida o'quvchilarga innovatsion texnologiyalar vositasida integratsiyalashgan ta'lim berish g'oyasini pedagogik amaliyotga tatbiq etishning o'ziga xos murakkabliklari mavjud bo'lib, u muayyan pedagogik tayyorgarlik bilan birga, qulay shart-sharoitni ham taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yuldasheva D., Cho'lliyeva G. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar (maktab ona tili ta'limi misolida). Metodik qo'llanma. – Germaniya: Globe Edit.– 2020.–172 b.
2. Антипина Е.В. Инновационная концепция предпринимательства Й.Шумпетера: теоретические аспекты // Экономическая теория. Вестник РЭУ журнал, 2014. –№ 10. – 30-39-с.
3. Yuldasheva D., Cho'lliyeva G. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar (maktab ona tili ta'limi misolida). Metodik qo'llanma. – Germaniya: Globe Edit.– 2020.–172 b.–82-83-b.

⁵ Mahmudov N. Ona tili ta'limi va zamon taqozosi//“O'zbek tili” doimiy anjumanining XII yig'ini materiallari.–Toshkent: RTM, 2013. –204 b. –11-b.

4. Манба: Гордон Л.Г. Информационные технологии в образовании для общества знаний: существуют ли универсальный ключ? / confifap.cpic.ru/uploab/conf2005/reports/боклаб_577/бос
5. Данилюк А.Я. Теория интеграции образования. Монография. – Ростов н/Д.: Изд-во Рост. пед. ун-та, 2000. – 440 с.– 10-11-с.
6. Mahmudov N. Ona tili ta'limi va zamon taqozosi//“O'zbek tili” doimiy anjumanining XII yig'ini materiallari.–Toshkent: RTM, 2013. –204 b. –11-b.
9. Ashurbayeva R.Q. THE CONCEPT OF INTEGRATION AND ITS APPLICATION IN EDUCATION SOI: 1.1/TAS DOI: 10.15863/TAS International Scientific Journal Theoretical & Applied Science p-ISSN: 2308-4944 (print) e-ISSN: 2409-0085 (online) Year: 2020 Issue: 02 Volume: 82 Published: 21.02. 2020 [http](http://www.in-academy.uz)
10. Ashurbayeva R.K. Ways of effective Implementation of Integration.Middle European Scientific Bulletin, 2021
11. Ashurbayeva R.K. EFFECTIVE METHODS OF TEACHING THE MOTHER TONGUE IN THE EDUCATION SYSTEM RAK Sangole - International Engineering Journal For Research & ..., 2020
12. R. K. Ashurbayeva. The concept of integration and its application in education. "International Scientific Journal Theoretical & Applied Science" (ISSN: 2308-4944 (print) e-ISSN: 2409-0085). -Year: 2020 Issue: 02 Volume: 82. -83-86 p. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42658976>(2020).
13. Tilloeva, S. S. Study of psychoemotional status and life quality of patients with bronchial asthma in combination of arterial hypertension, effects of complex therapy. European Journal of Molecular and Clinical Medicine, 7(3), 3786-3790. Retrieved from www.scopus.com(2020).
14. R. K. Ashurbayeva. Effective methods of teaching the mother tongue in the education system. "International Engineering Journal For Research & Development". Vol.5Issue 7E-ISSN NO: -2349-0721. <https://iejrd.com/index.php/%20/article/view/1313>
15. R. K. Ashurbayeva. Ways of effective implementation of integration. Middle European Scientific Bulletin. Volume 10, March 2021. ISSN 2694-9970. Pag. 45-51. <https://cejsr.academicjournal.io/index.php/journal/article/view/308>